

Daron Acemoglu & James A. Robinson,
**Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity
and Poverty, Crown Business**

New York, 2012, 529 p.

Daren Acemoglu (profesor ekonomije na MIT-u) i James A. Robinson (politolog na Sveučilištu Harvard) odlučili su čitateljstvu predstaviti vrlo intrigantnu knjigu u kojoj se kroz 15 poglavlja provlači nekoliko središnjih teza vezanih uz političku ekonomiju razvoja obogaćenih nizom primjera. Acemoglu i Robinson vode nas na uzbudljiv put diljem šest kontinenata i kroz različita povijesna razdoblja od neolitskih civilizacija pa sve do suvremenih previranja u brzorastućim ekonomijama poput Brazila i Kine. Knjiga je vrlo važna jer predstavlja povratak političkoj ekonomiji i njezinoj pravoj suštini: razvoju političkih i ekonomskih institucija. Ovo je uistinu hvalevrijedan pothvat u eri kada se politekonomska rasprava srozala na besplodnu debatu između pristaša teze o promašaju tržišta naspram promašaja države koja je dugo tinjala i doživjela svoju punu manifestaciju izbijanjem globalne financijske i ekonomske krize. Teza o važnosti ekonomskih i političkih institucija kao ključnih faktora razvoja neke zemlje i nije naročito nova. O tome su ekstenzivno pisali Kenneth Sokoloff i Stanley Engerman, a najznačajniji članak posvećen razlozima uspjeha Sjeverne Amerike u odnosu na Južnu Ameriku svakako je *Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development Among New World Economics*. Ono što je novo svakako je izrazito širok raspon primjera koji trebaju potvrditi središnju hipotezu Acemoglua i Robinsona, da su otvorene političke i ekonomske institucije u odnosu na one izrabljivačkog karaktera središnje u objašnjenju moći, prosperiteta i siromaštva različitih nacija diljem svijeta. Premda Sokoloff i Engerman ne pripisuju incijalnoj raspoloživosti faktora proizvodnje deterministički utjecaj na razvoj političkih i ekonomskih institucija ipak je vidljivo da Acemoglu i Robinson težom o tome da je i Peru mogao imati ulogu kolonizatora Europe kontigenciji pripisuju puno veće značenje. Naravno da takav stav umanjuje prediktivnu vrijednost njihove teorije što autori pravdaju njezinom korisnošću u pristupu policy analize s obzirom da joj je glavni cilj izbjeći loše policy savjete temeljene na netočnim hipotezama o funkcioniranju institucija.

Acemoglu i Robinson smatraju da su otvorene političke i ekonomske institucije one koje omogućavaju širok stupanj participacije različitih aktera u procesu

donošenja odluka, pluralističku disperziju moći kao i mogućnost kreativne destrukcije koja omogućava cirkulaciju elita i proliferaciju novih ideja. Naspram takvih institucija stoje izrabljivačke institucije koje manjini omogućavaju bogaćenje i akumuliranje političke moći nauštrb isključene većine, sprječavaju tehnološke promjene koje narušavaju status quo, stvaraju monopole i posebne privilegije te potiču konflikt oko kontrole rente u ekonomiji podešenoj na izvlačenje rente umjesto povećanja veličine „ekonomskog kolača“. Pri tome autori u nekoliko uvodnih poglavlja pokušavaju osporiti konkurentske hipoteze koje bi mogle objasniti tu razliku i tu si daju mnogo više truda u odnosu na Sokoloffa i Engermana. Te konkurentske hipoteze obuhvaćaju geografske faktore, ulogu religije i kulturnih faktora i ulogu neznanja. U odnosu na prvu hipotezu, ulogu geografskih faktora i klime, autori čine klasičnu studentsku pogrešku odabira slučajeva na temelju ovisne varijable. U želji da pobiju zaključke Jeffreya Sachsa o ključnoj ulozi tropskih bolesti i utjecaja tropske klime na nižu stopu poljoprivredne produktivnosti zemalja u tropskim geografskim širinama, autori navode primjere Singapura, Malezije, Bocvane. Međutim, na svaki prethodno spomenuti primjer uspješnih nacija s otvorenim političkih i ekonomskim institucijama dolazi nekoliko suprotnih primjera. Osim toga, autori ističu primjer Bocvane kao uspješne subsaharske zemlje oslanjajući se isključivo na podatke o ekonomskom rastu dok zanemaruju činjenicu da se zbog epidemije AIDS-a očekivana životna dob smanjila za više od 25 godina od 1990. godine. Najoštrije i najuvjerljivije razračunavanje s konkurentskim hipotezama vidljivo je prilikom seciranja nacionalne kulture i religije u sklopu kojega autori navode niz oprečnih primjera razvoja/ne-razvoja gdje se praktički radi o homogenim etničkim i religijskim skupina smještenima u potpuno različite institucionalne kontekste. To je evidentno kontrastiranjem primjera Sjeverne i Južne Koreje, Istočne i Zapadne Njemačke, grada Nogalesa u Arizoni i Nogalesa u meksičkoj državi Sonora, a tu bi svakako mogli još pridodati primjer Kineza u Hongu Kongu, Singapuru i Macau u odnosu na Kineze u NR Kini, pogotovo prije ekonomske liberalizacije Kine. U ovom slučaju autori najuvjerljivije argumentiraju važnost poticaja za određeno ponašanje ili suzdržavanje od takvog ponašanja. Osvješćivanje činjenice da specifičan set političkih i ekonomskih institucija može preko noći konfiscirati, nacionalizirati ili na bilo koji drugi način uzurpirati vlasnička prava ili ono što podrazumijevamo pod vladavinom prava svakako destimulira štednju, investicije i tehnološke inovacije. Govoreći o ulozi neznanja autori poprilično podcjenjuju ulogu neznanja u zaostalosti pojedinih zemalja i implicite smatraju da je u globaliziranome svijetu znanje o lošim i dobrim institucijama poprilično raspršeno i dostupno. Nasuprot tome, oni inzistiraju na tezi da interesi elita koje vladaju izrabljivačkim institucijama onemogućavaju laku top-down ili bottom-up promjenu prema inkluzivnim i otvorenim političkim institucijama, a onda i

ekonomskim institucijama. Međutim, interesi nisu unaprijed fiksni i predeterminirani, već ih oblikuju i različite ideje o tome kako elite percipiraju sebe i svoju ulogu u svijetu, što žele postići i kako svijet uopće funkcionira. Uzmimo kao primjer autoritarni režim koji gubi legitimitet i koji može odabrati dva različita puta da ga sačuva: ekonomska liberalizacija i ekonomski rast temeljen na izvozu uz očuvanje političkog monopola ili jačanje represivnog aparata i stvaranje klijentelističko-patronske odnosa. Različiti put kojega su prešle arapske naftne monarhije i azijski tigrovi svakako predstavljaju primjer različite procjene vladajućih elita. One su često bazirane na pogrešnoj mentalnoj računici koja emanira iz različitog korpusa znanja i ideja odgovornih za drugačiju procjenu vlastitog interesa. Dakle, vidljivo je da autori u pokušaju što elegantnijeg zaokruživanja svojeg središnjeg argumenta o inkluzivnim i otvorenim političkim i ekonomskim institucijama implicite marginaliziraju određena konkurentna objašnjenja.

Knjiga u sklopu priče o evoluciji političkih i ekonomskih institucija povlači korisnu analogiju sa novijim zaključcima iz evolucijske biologije. Autori navode da različiti biološki entiteti imaju svoju logiku razvoja koja je često inkrementalna, ali koja može lako biti prekinuta mutacijom koja razvoj organizma usmjerava prema sasvim novoj trajektoriji. Isto je moguće opaziti kroz povijesnu studiju različitih političkih entiteta na kojima se lome silnice unutarnje logike institucionalnog razvoja (ovisnosti o prijašnjem putu) i ključnih prijelomnica. U povijesti Zapadne Europe autori svakako navode Crnu smrt (epidemiju kuge u 14. stoljeću), pojavu atlantske trgovine i posljedično nastajanje industrijske revolucije. Pojava Crne smrti imala je sasvim različit utjecaj na feudalna društva Zapadne i Istočne Europe. U oba dijela Europe epidemija je odnijela živote oko pola populacije, ali su elite u interakciji sa širim društvenim slojevima proizvele sasvim drugačiju trajektoriju razvoja. U Istočnoj Europi bilo je manje gradova (*Stadtluft mach frei*), posjedi feudalaca bili su površinom veći, seljaci slabije organizirani zbog veće raspršenosti stanovništva. Stoga su feudalne elite na zahtjev za višim nadnicama kmetova u kontekstu manjka radne snage izazvane epidemijom odgovorile represijom te povećanjem i konsolidacijom svojih posjeda. S druge strane i engleske feudalne elite imale su istu namjeru, ali je nisu uspjele implementirati, pogotovo nakon pobune seljaka pod vodstvom Wata Tylera čiji ustanak je imao puno bolje predispozicije za uspjeh zbog navedenih opreka u načinu organizacije feudalnog društva u Istočnoj i Zapadnoj Europi. Na takvu početnu situaciju nadovezuje se pojava atlantske trgovine i jačanje novih slojeva trgovaca, obrtnika i *gentryja*. Koalicija takvih interesa u konačnici je rezultirala svrgavanjem dinastije Stuarta i eliminacijom najgorih oblika izrabljivačkih institucija pod kapom monarhije. Prema mišljenju autora Slavna revolucija iz 1688. svakako je ključni događaj koji je stvorio pogodan teren za nastanak

industrijske revolucije zbog pojave vlasničkih prava i pomaka prema parlamentarnoj demokraciji. Pojavu parlamentarne demokracije osim konfliktom oko političke i ekonomske moći između engleskih elita autori objašnjavaju i važnom oprekom u procesu kolonijalizacije ostatka svijeta. Dok su Španjolci i Portugalci prvi stigli u područja gdje je bilo mnogo zlata i gusto naseljenog domorodačkog stanovništva poput Inka, Maya i Azteka; Englezi su kasnili s kolonizacijom i nisu imali pristup takvim područjima. Raspršeno domorodačko stanovništvo u SAD-u, Kanadi i Australiji nije bilo pogodno za organizaciju robovskog rada na velikim plantažama premda su prvi puritanski naseljenici i Virginia Bay Company imali sličnu zamisao kao Španjolci i Portugalci. Izostanak takvih okolnosti omogućio je pojavu otvorenih političkih i ekonomskih institucija pogodnih za nastanak novog trgovačkog sloja koji nije bio podložan monopolu krune nad trgovinom, kao što je to bio slučaj sa dvije Iberske nacije. Današnje razlike u ekonomskoj nejednakosti između zemalja diljem svijeta autori pripisuju činjenici da nacije koje nisu imale iole zametak inkluzivnih političkih i ekonomskih institucije početkom 19. stoljeća nisu ulovile priključak procesu modernizacije industrijske revolucije. Stoga je to glavni razlog zbog kojeg se danas nalaze tu gdje jesu, stagniraju ili tonu. Zaostalost Istočne Europe elegantno je objašnjena protivljenjem carskih elita ekspanziji željeznica i industrijalizaciji što je vidljivo u izjavi Metternichova pomoćnika Friedricha von Gentza koji je na pitanje o socijalnoj reformi odgovorio protupitanjem: „Kako bi mi u tom slučaju vladali podanicima?“ Acemoglu i Robinson su naravno vrlo oprezni kad govore o potrebnom stupnju pluralizma jer smatraju da je za prosperitet potrebno posjedovati umjerenu razinu političke centralizacije i monopola legitimne fizičke prisile što kontrastiraju sa fragmentiranim političkim zajednicama diljem sub-saharske Afrike poput Kongoa i Sjera Leonea.

U knjizi su vrlo zanimljivo objašnjeni koncepti pozitivne i negativne povratne sprege između otvorenih i izrabljivačkih političkih i ekonomskih institucija. Institucije otvorenog tipa u procesu kreativne destrukcije zadržavaju stabilizatore važne za održavanje pluralizma i pri tome autori naglašavaju pojavu novih društvenih skupina s novim idejama i drugačijom ekonomskom pozadinom, različite interesne skupine od kojih niti jedna nije dovoljno jaka da učini pomak prema izrabljivačkim institucijama i političko predstavništvo koje ograničava manevarski prostor vladajućim elitama. U takvoj situaciji kad vladajuće elite kontroliraju manji dio ekonomskog i političkog života postoji i manji ulog kojeg gube promjenom elita pa se ublažava konflikt oko raspodjele moći i stvara preduvjet za postizanje demokratskog konsenzusa. U situaciji negativne povratne sprege entiteti pod kontrolom izrabljivačkih političkih institucija vrlo teško čine pomak prema demokratizaciji, pluralizmu i ekonomskom razvoju. Jed-

no od objašnjenja je svakako željezni zakon oligarhije Roberta Michaela demonstriran na primjeru Sijera Leonea i južnjačkih država SAD-a do izglasavanja Civil Rights Acta. U slučaju Sijera Leonea autori navode primjer izrabljivačkih institucija naslijeđenih od britanske kolonijalne administracije poput državne komisije koja ima monopol na izvoz i prodaju određenih primarnih sirovina, a koje su našle svoju ulogu u sasvim novom kontekstu post-kolonijalnog režima Siaka Stevensa koji ih je koristio za obesprijavanje konkurentskih etničkih skupina. Vrlo je zanimljivo kako autori uz pomoć izrabljivačkog institucionalnog nasljeđa i nedostatka pluralizma koji bi se manifestirao u širokoj koaliciji usmjerenoj prema istinskoj reformi takvih institucija objašnjavaju reprodukciju starih institucionalnih obrazaca čak i kad su nove elite deklarativno usmjerene na revolucionarne promjene u odnosu na stari režim. Eklatantan primjer svakako je Robert Mugabe koji je od borca protiv bjelačkog apartheida evoluirao prema diktatoru koji besramno osvaja 100 000 zimbabveanskih dolara na državnoj lutriji.

Knjiga *Why Nations Fail?* trebala bi se naći u biblioteci svakog politologa usprkos nekoliko evidentnih propusta autora. Oni navode primjere inkluzivnih institucija na otočju Banda (današnja Indonezija) koje su doživjele svoju imploziju nakon susreta s nizozemskim kolonijalnim trgovcima koji su se držali načela „trgovina stvara potreba za ratom, a rat potrebu za trgovinom“ ili primjer inkluzivnih institucija Powhatan konfederacije koja je okupljala 30-ak plemena na području današnje Virginije. Ukoliko bi logički krajnje zaoštrili argumente Robinsona i Acemoglua i zaputili se u misaoni eksperiment zamišljanja cijelog svijeta kao jedne nacije tada bi svakako mogli raspravljati o tome u kojoj mjeri bi se cijeli svijet mogao promatrati kao propala nacija u kojoj bi OECD zemlje mogle igrati ulogu izrabljivačke elite u odnosu na preostalu periferiju. Naravno, takvo zaoštravanje nije do kraja izvedivo, ali autori svakako propuštaju raspraviti u kojoj mjeri su otvorene ekonomske i političke institucije plod vlastite ingenioznosti, a u kojoj mjeri bi se na njih mogla primjeniti poznata rečenica Cecila Rhodesa: „Carstvo, kao što sam rekao, pitanje je kruha i maslaca. Ako želite izbjeći građanski rat kod kuće, morate postati imperijalisti.“ Osim toga, ne pokušavaju odvojiti utjecaj kolonijalne prošlosti pod izrabljivačkim političkim i ekonomskim institucijama od američke vanjske politike u 20. stoljeću na situaciju u kojem se danas nalazi Latinska Amerika. Tu je i otvoreno pitanje kako to da su američke političke institucije postale sve manje otvorene što pokrepljuje podatak da je 1% najdohodovnijih Amerikanaca 1774. ostvarivao 9% nacionalnog dohotka, dok je danas ta brojka 17.5%. Apstrahirajući ove propuste centralni argument autora o važnosti otvorenih političkih i ekonomskih institucija svakako stoji, ali potrebno ga je dodatno elaborirati argumentima koje autori olako dikreditiraju u želji da prometejski proizvedu el-

egantno objašnjenje. Parafrazirajući Billa Clintona i njegovu izjavu „It's the economics, stupid“, autori implicite tvrde „It's the politics, stupid“ i time najavljuju povratak političke znanosti na scenu na čemu im treba odati posebno priznanje. Osim toga, u ekonomskom kurikulumu prevladava ideja da su pravednost i ekonomska efikasnost nužno sukobljeni pojmovi i da je više jednog znači manje drugog. Nažalost, na toj ideji stasale su generacije ekonomista i politologa pri čemu Pareto optimalno stanje postoji samo u apstraktnom svijetu neoklasične sinteze koji je miljama daleko od stvarnog svijeta u kojemu prevladavaju tržišne nesavršenosti poput monopola, negativnih eksternalija i asimetričnih informacija. Knjiga *Why Nations Fail?* svakako je preporučljivo akademsko štivo koje obiluje nizom odličnih i zanimljivih primjera koji čitatelja potiču na dodatna pitanja i odgovore u istraživačkom području od iznimne kompleksnosti i važnosti, ne samo za akademsku zajednicu, već za svijet 21. stoljeća.

Kristijan Kotarski